חַיְשָׁנָה בימי קדם, הרי היא מידת רביעית הלוג של תורה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲדֵין הִיא – מידה זו נוהגת גם בזמננו עתה בעיר טבריה. מקשה הגמרא: וְלָמָּה קָרֵי לֵיהּ עַתִּיקָה – מדוע מידה זו נקראת 'שמינית טברנית הישנה', מִן בְּגִין דַּהֲוָה בְּיוֹמֵי – באם המידה הזו עדיין היתה נהוגה בזמנם.

מתרצת הגמרא: אִית דְּאָמְרֵי – יש שאמרו דַּהֲוַת זְעִירָא וְרַבְּתָא – שמידה זו השתנתה ממה שהיתה בימי קדם, וקודם זמנו של רבי יוחנן הוסיפו עליה, ובימי רבי יוחנן חזרו והקטינו אותה לכמו שהיתה מקודם, ונקראת 'ישנה' משום שהיה זמן באמצע שגדלה המידה, ואכן רק לפי מידה הישנה והקטנה ניתן לשער בה את הרביעית. וְאִית דְּאָמְרֵי – ויש שאמרו באופן אחר, דְּאוֹעִירָא וְלָא אוֹעִירָא כְּמָה דַּהֲוַת – שבימי רבי יוחנן חזרו והקטינו את המידה, אבל לא הקטינו אותה לכפי שהיתה מקודם אלא עדיין היא גדולה יותר ושפיר המידה הקטנה נקראת 'ישנה', ואכן במידה שהיתה בימי רבי יוחנן אי אפשר לשער בה את הרביעית.

הגמרא מבררת איך אפשר למדוד כוס כדי לדעת אם יש בו רביעית. מבררת הגמרא: כַּמָּה הוּא שִׁיעוּר שֶׁל כּוֹס – איך אפשר למדוד כוס כדי לדעת אם הוא מחזיק רביעית. מבארת הגמרא: אמר רַבִּי יוֹסֵי בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן פָּזִי, וְאילו רַבִּי יוֹסֵי בַּר בִּיבִי אמר זאת בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל, שאפשר למדוד את הכוס באצבעות היד ושיעורו הוא אֶצְבָּעַיִם עַל אֶצְבָּעַיִם – שני אצבעות על שני אצבעות עַל רוּם – בגובה אֶצְבַּע וּמֶחֱצָה וּשְׁלִישׁ אֶצְבַּע.

הגמרא מבררת כמה השיעור לגבי הוצאת שבת ביין יבש: תָּנֵי בברייתא, יַיִן יָבֵשׁ שיעורו להתחייב עליו משום הוצאת שבת הוא בְּבֵיצָה, דִּבְרֵי רַבִּי נָתָן. אמרו על כך רַבָּנָן דְּקֵיסָרִי – מהעיר קיסרי, וְאִם רַבִּי יוֹסֵי בַּר בִּיבִי אמר כן בְּשֵׁם שְׁמוּאֵל, אָתְיָא דְּרַבִּי נָתָן כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן – דברי רבי נתן אלו הרי הם בשיטתו של רבי שמעון, כְּמָה דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אָמַר ששיעור כל המשקים להתחייב עליהם בהוצאת שבת ואף יין בכלל הוא בִּרְבִיעִית (שבת עו:), כֵּן אָמַר – כך היא גם דעתו של רַבִּי נָתָן ששיעור כל המשקים הוא בִּרְבִיעִית, ומפני כן סבר שיין קרוש שיעורו בכזית, כי רביעית יין לח לְכָשֶׁיִּקָּרֵשׁ וְיִהְיֶה בּוֹ – הוא יעמוד על שיעור כְּזַיִת.

הגמרא מביאה שגם לגבי טומאת דם נבילה השיעור לכשיקרש ויהא בו כזית. אומרת הגמרא: אמר רַבִּי סִימוֹן בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מַעֲשֶׂה בְּפִרְדַּת רַבִּי שֶׁמָּתָה ויצא דם מנבלתה, וְטִהֲרוּ אֶת דָּמָהּ, ולא טמאוהו מֻשּׁוּם טומאת נְבֵילָה. וְשָׁאַל רַבִּי אֶלְעָזָר אֶת רַבִּי סִימוֹן שהוא אמר דין זה בשם רבי יהושע בן לוי, עַד כַּמָּה דם יצא מהנבילה ועדיין לא יטמא, וְלֹא אַשְׁגַּח בֵּיהּ – ולא השיבו רבי סימון כלום.

המשיך רבי אליעזר וְשָׁאַל שאלה זו לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי שהוא מרא דשמעתא זו שכן משמו אמרה רבי סימון, וְאָמַר לֵיהּ רבי יהושע בן לוי, עַד רְבִיעִית דם, טָהוֹר מטומאת נבילה, ואילו רביעית דם ובוודאי כשהוא יוֹתֵר מֵרְבִיעִית טָמֵא, שכן רביעית דם לכשיקרוש יעמוד על שיעור כזית המטמא בטומאת נבילה. וּבָאַשׁ – הורע הדבר מאוד לְרַבִּי אֶלְעָזָר וכעס עַל כָּךְ דְּלֹא חָזַר לֵיהּ רַבִּי סִימוֹן שְׁמוּעָתָא – שרבי סימון לא ענהו את השמועה כפי שהוא שמע מפי רבי יהושע בן לוי לחלק בין רביעית לפחות מרביעית.

כיוצא בזה מספרת הגמרא: אף רַב בִּיבִי חֲוָה יָתִיב מַתְנֵי – היה יושב ושונה הֲדֵין עוּבְדָּא – מעשה זה בפרדת רבי שטיהרו את דמה משום נבילה, וגם רב ביבי לא פירש עד כמה דם יהיה עדיין טהור. אָמַר לֵיהּ – שאל רַבִּי יִצְחָק בַּר כָּהֲנָה את רב ביבי, האם עַד רְבִיעִית דם טָהוֹר ואילו רביעית וכמובן יוֹתֵר מִכָּאן טָמֵא, ומה שטיהרו משום שהיה פחות מרביעית, או שמא טהור אף ביותר מרביעית. ובמקום להשיבו על שאלתו בָּעֵט בֵּיהּ – דחף רב ביבי את רבי יצחק בסנדלו. אָמַר לֵיהּ רַבִּי זְרִיקָא לרב ביבי, האם בְּגִין דְּשָׁאֵיל לָךְ – בגלל שהוא שואל אותך בענין, אַתְּ בָּעֵט בֵּיהּ – צריך הוא להענש שאתה דוחף אותו, ומדוע לא השבת אותו דבר. אָמַר לֵיהּ רב ביבי לרבי זריקא, בְּגִין דְּלֹא חֲוַת דַּעְתִּי בִּי – מפני שלא היתה דעתי מיושבת עלי, ולא הייתי יכול לענות לו בדברים הצריכים טעם, בְּעִיטָנָא בֵּיהּ – דחפתי אותו.

מבאר רב ביבי את הסיבה שלא היתה דעתו מיושבת עליו: דְּאָמַר רַבִּי חָנָן להסביר את הכתוב בפרשת התוכחה (דברים כח סו) 'וְהָיוּ חַיֶּיךָ תְּלָאִים לָךְ מִנֶּגֶד וּפָחַדְתָּ לַיְלָה וְיוֹמָם וְלֹא תַאֲמִין בְּחַיֶּיךָ', שכך היא כוונת הפסוק, 'וְהָיוּ חַיֶּיךָ תְּלָאִים לָךְ מִנֶּגֶד' זֶה שֶׁלּוֹקֵחַ חִטִּים – תבואה משנה לְשָׁנָה, מחמת שאין לו קרקע לזרוע, ואף שלשנה זו יש לו מעות לקנות תבואה אין הוא יודע אם יהיה לו מעות אף בשנה הבאה. 'וּפָחַדְתָּ לַיְלָה וְיוֹמָם' זֶה הַלּוֹקֵחַ את לחמו לשבוע שלם מִן הַפַּרְקִי – האופה, ואינו יודע אם יהיה לו לקנות גם בשבוע הבא. 'וְלֹא תַאֲמִין בְּחַיֶּיךָ' זֶה הַלּוֹקֵחַ את לחמו מדי יום ביומו מִן הַפַּלְטֵר – מן החנווני הקונה מן הנחתום, ומלבד זה שמחיר הלחם יקר יותר גם אין הלוקח יודע אם יהיה לו כדי לקנות גם ביום המחרת. סיים רב ביבי ואמר על עצמו, וַאֲנָא סָמִיכְנָא אַפַּלְטֵר – ואני סומך על הפלטור לקנות ממנו לחם מדי יום ועלי נאמר 'וְלֹא תַאֲמִין בְּחַיֶּיךָ', ולפיכך לא היתה דעתי מיושבת ולא השבתיו כראוי.

הגמרא דנה האם להלכה רביעית דם נבילה מטמאה: וּמַהוּ כְּרוֹן – מהי ההלכה לענין רביעית דם הנבילה האם הוא טמא או טהור. מביאה על כך הגמרא את מה ששנינו במסכת עדויות (פ"ח מ"א), 'הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּתוֹרָה עַל דַּם נְבֵילָה שֶׁהוּא טָהוֹר', ומשמע שהוא טהור לגמרי אפילו כשזה רביעית דם. דוחה הגמרא את הראיה: מַהוּ 'טָהוֹר' שנאמר לגבי דם נבילה, היינו שהוא טָהוֹר מִלְּהַכְשִׁיר אחרים לקבל טומאה, שאף שהדם הוא אחד מהשבעה משקים המכשירים לקבל טומאה, היינו דווקא בדם היוצא מן הצוואר ולא שהוא שותת מן הנבילה, אֲבָל לְטַמֵּאוֹת – לענין טומאה עדיין יש לומר שהוא מְטַמֵּא ברביעית דם לח או בכזית דם יבש.

הגמרא מקשה על הדחיה ומוכיחה שרביעית דם נבילה טהור. מקשה הגמרא: תָּנָּא תְּנִינָן במסכת מכשירין (פ"ו מ"ה), דַּם הַשֶּׁרֶץ כִּבְשָׂרוֹ – דם השרץ ובשרו דין אחד להם שמטמאים טומאה חמורה ושיעור טומאתם שוה בכעדשה ומצטרפים זה לזה להשלים לשיעור כעדשה, ואף שדמו מְטַמֵּא, מכל מקום וְאֵינוֹ מַכְשִׁיר אחרים לקבל טומאה, וְאֵין לָנוּ כַּיּוֹצֵא בּוֹ – לא מצאנו כיוצא בזה הן לענין עצם דין טומאתם והן לענין שדמו מטמא ואינו מכשיר, ולדברינו שאף דם נבילה מטמא ואינו מכשיר יקשה שמצאנו כיוצא בו, ועל כרחך שאין דם הנבילה מטמא.

מתרצת הגמרא: דברי המשנה שאין לנו כיוצא בו נאמרו רק לענין וְשִׁיעוּר טוּמְאָתוֹ שֶׁדָּמוֹ מְטַמֵּא כִּבְשָׂרוֹ – שרק בשרץ שיעור הטומאה בדם הוא כשיעור הטומאה בבשר ששניהם בכעדשה, אבל דם הנבילה מטמא ברביעית ובשר הנבילה מטמא בכזית, ולעולם לגבי כך שהדם מטמא ואינו מכשיר שוה דין דם השרץ לדין דם הנבילה.

מביאה הגמרא דעה שנחלקו אמוראים בדין רביעית דם של נבילה. אומרת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, פְּלִינֵי בָּהּ תֵּרֵין אָמוֹרָאֵין – נחלקו שני אמוראים בדין רביעית דם של נבילה אם מטמאה או לא, חַד אָמַר טָמֵא וְחַד אָמַר טָהוֹר. מפרשת הגמרא: מַאן דְּאָמַר טָמֵא סובר כְּרַבִּי יְהוּדָה שאומר במסכת עדויות (פ"ח מ"א) שבית הלל מטמאים בדם הנבילה, ושנינו על כך בברייתא שרבי יוסי ברבי יהודה הסביר שטעמם של בית הלל שמטמאים ברביעית הוא מפני שהדם יכול לקרוש ולעמוד על שיעור כזית, וּמַאן דְּאָמַר טָהוֹר סובר כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּתוֹרָה שלמדנו לעיל שהעיד על דם נבילה שהוא טהור, וסובר רבי יוסי שכוונתו שהוא טהור לגמרי.

אָמַר לֵיהּ רַב אַבְדִּימָה דְּמִן – הבא ממקום ששמו נְחוּתָה לרבי יוסי, וְיָאוּת – טוב ויפה דברת שהמטמא סובר כרבי יהודה, דְּרַבִּי יְהוּדָה מוֹרֵינָן דְּרַבִּי נְשִׂיאָה הֲוָה – שכן רבי יהודה היה מורה ההוראות בביתו של רבי ועל פיו היו עושים כל דבריהם, והוא אשר הורה להם במעשה של פרדת רבי כדעתו שדווקא פחות מרביעית טהור אבל רביעית וכל שכן יותר מרביעית, טמא.

שנינו במשנה: 'אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל ולא בתפילין ולא בקמיע שֶׁמָּא יַעֲנִי וְיֹאמְרוּ כֹּו' מֵעַוֹן

המשך בעמוד קנ

הלשכה העני או שמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר׳.
הגמרא מביאה עוד דבר שאסור לתורם להיכנס עמו: תָּנֵי – שנינו
בברייתא בשם רַבִּי יְשָׁמָעֵאל, קָווּין – אדם בעל שיער ששערותיו
מרובים ומעוקמים, לֹא יִתְרוֹם את תרומת הלשכה מִפְּנֵי הַחֲשָׁד –
כדי שלא יחשדוהו שהטמין מעות בין שערותיו.
הגמרא מביאה דברים שהיו עושים לתורם כדי שלא יבוא לקחת
מעות: תָּנֵי, קודם התרומה ולאחר התרומה הַגּוְבָרִין הָיוּ מְפַסְפְּסִין
בְּקִילְקְלָן – מפשפשים בבגדי התורם לראות שאין בו מעות, כדי
שלא יוכל לומר מעות הבאתי עמי ובטענה זו יבוא להוציא מן
המעות שבלשכה.
תָּנֵי, הגזברים מְדַבְּרִין הָיוּ עִמּוֹ – עם התורם, מִשָּׁעָה – מהזמן שֶׁהוּא
נִכְנָס עַד שָׁעָה שֶׁהוּא יוֹצֵא מהלשכה, כדי שלא יבלע מן המעות.
מקשה הגמרא: לשם מה אנו צריכים לטרוח ולדבר עמו, וְיִמָּלֵא
פִּיהוּ מַיִם – ראוי שהתורם ימלא את פיו מים וכאשר הוא יוצא
יפלוט את המים וכך נבטיח שהוא לא יכניס מעות לפיו. מתרצת
הגמרא: אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא, מִפְּנֵי הַבְּרָכָה שהוא צריך לברך ׳אשר
קדשנו במצוותיו וצונו להפריש תרומה׳, ואם יהיה מים בפיו לא
יוכל לברך.
שנינו במשנה שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך
לצאת ידי המקום. הגמרא מביאה מקורות לכך מן הפסוקים: רַבִּי
שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אמר בְּשֵׁם רַבִּי יוֹנָתָן, בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים
מָצִינוּ ראיות לענין זה שֶׁאָדָם צָרִיךְ לָצֵאת יְדֵי הַבְּרִיּוֹת ולהזהר
שלא יביא עצמו לכך שיחשדוהו הבריות, כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא צָרִיךְ לָצֵאת
יְדֵי הַמָּקוֹם – כשם שצריך להיות נקי בעיני הקדוש ברוך הוא
שבפניו גלויים כל הנסתרות.
בַּתּוֹרָה מִנַּיִן, דִּכְתִיב (במדבר לב כב) אצל משה רבינו שאמר לבני גד
ובני ראובן שעליהם לעבור חלוצים ולהשתתף בכיבוש הארץ ורק
לאחר מכן יטלו אחוזתם בעבר הירדן, ובכך ׳וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵה׳
וּמִיִּשְׂרָאֵל׳, הרי שנצטוו להסיר מעמם את מה שיכולים לחשוד
בהם שאינם משתתפים במלחמה. בַּנְּבִיאִים מִנַּיִן, דִּכְתִיב (יהושע כב
כב) אצל בני גד ובני ראובן שבנו מזבח בעבר הירדן ונחשדו שעשו
כן לעבודה זרה, ואמרו ׳אֵל אֱלֹהִים ה' וגו' אֵל אֱלֹהִים ה' הוּא יֹדֵעַ
וְיִשְׂרָאֵל הוּא יֵדָע׳ – שהקדוש ברוך הוא יודע שלבבנו נאמן לפניו,
וברבות הזמן גם בני ישראל יכירו בכך כי כנים אנחנו במעשינו,
הרי שרצו לצאת אף ידי הבריות שלא יחשדו בהם. בַּכְּתוּבִים מִנַּיִן,
דִּכְתִיב (משלי ג ד) ׳וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם׳ שיש על
האדם למצוא חן אף בעיני הבריות.
מספרת הגמרא: חכם בשם נַחֲלִיאֵל שבמקצועו היה זוֹנֶא – שדכן
והיה עסוק לזווג אנשים, שָׁאַל לְרַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי בּוֹן, אֵיזֶהוּ הַמְּחוּוָּר
שֶׁכְּבוֹדָם – מהו הפסוק המבורר והמפורש מכולם שממנו משמע
שצריך אדם לצאת ידי הבריות. אָמַר לֵיהּ רבי יוסי לגמליאל זוגא,
שזהו הפסוק הכתוב בתורה ׳וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵה׳ וּמִיִּשְׂרָאֵל׳.

הלכה ג - משנה

המשנה מביאה מנהג שהיו נוהגים בית רבן גמליאל במחצית
השקל: אנשי ביתו של רבן גמליאל היו רוצים שבשקליהם יקנו את
קרבנות הציבור ושלא ישארו בלשכה, לכן הגדול שֶׁל בֵּית רַבָּן
גַּמְלִיאֵל הָיָה נִכְנָס אל הלשכה ששם תרמו את הקופות הגדולות,
וְשָׁקַלוֹ שלו היה נותן בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו להראות כי מטרתו היא לשקול
ולא יבואו לחשוד בו שלוקח הוא ממעות הלשכה, ויחד עם זה
הביא את שקלי כל משפחתו, וְזָרְקוֹ לְפָנֵי הַתּוֹרֵם, ובכך הוא מראה
לתורם שהוא רוצה שיכניס את שקליו אל תוך הקופה, וְהַתּוֹרֵם
שהיה אוהבן של בית רבן גמליאל מְתַכְּוֵין – מסייע בידו וּדְחָפוֹ
ומכניסו לְתוֹךְ הַקּוּפָּה הגדולה.
ממשיכה המשנה לבאר את סדר הרמת התרומה: אֵין הַתּוֹרֵם תּוֹרֵם
את הלשכה עַד שֶׁהוּא אוֹמֵר לָהֶם – לגזברים אֶתְרוֹם – האם יש
ברצונכם ובדעתכם שאתרום, וזאת בשביל שכל מעשיו צריכים
להיות ברשות וגם כדי שלא יאמרו שמעצמו עשה מה שרצה
ויחשדו אותו שלקח לעצמו, וְהֵן – הגזברים אוֹמְרִין לוֹ תְּרוֹם תְּרוֹם
תְּרוֹם, והיו כופלים אמירתם זו שָׁלֹשׁ פְּעָמִים לפרסם הדבר
שברשות הוא עושה.
מפרטת המשנה את סדר התרומה מהקופות הגדולות שכל אחת
מהם החזיקה תשע סאין אל הקופות הקטנות, כדי שיצא שמכל
אחת מהקופות הגדולות יקחו פעם אחת הן תרומה ראשונה והן
תרומה שניה והן תרומה שלישית.
בפרוס הפסח היה בא התורם ושלוש קופות קטנות בידו, כל קופה
מחזקת שלוש סאין וכתוב עליהן אל"ף בי"ת גימ"ל. תָּרַם אֶת
הקופה הגדולה הָרִאשׁוֹנָה והוציא ממנה שלוש סאין אל תוך קופה
קטנה שכתוב עליה אל"ף, וְחִיפָּה – כיסה את הקופה הגדולה
הראשונה בְּקַמַּטְלִיאוֹת – בעור שלוק שהיה מוכן לצורך כך.
המשיך התורם אל הקופה הגדולה הַשֵּׁנִיָּה והוציא ממנה שלוש
סאין אל תוך קופה קטנה שכתוב עליה בי"ת, וְחִיפָּה את הקופה
הגדולה השניה אף היא בְּקַמַּטְלִיאוֹת. המשיך התורם ותרם שלוש
סאין מהקופה הגדולה השלישית אל תוך קופה קטנה שכתוב
עליה גימ"ל, אלא שאת הקופה הגדולה הַשְּׁלִישִׁית לֹא הָיָה התורם
מְחַפֶּה בקטבליאות.
בפרוס העצרת היה התורם בא לקופה הגדולה שלא היתה מכוסה
[הקופה השלישית], והיה מתחיל ממנה לתרום את הקופות
הקטנות ונותן ממנה לקופה שכתוב עליה אל"ף ומחפה
בקטבליאות, וחוזר לקופה הגדולה הראשונה ונותן לקופה קטנה
בי"ת ומחפה בקטבליאות, ומהגדולה השניה נותן להקטנה גימ"ל
ולא היה מחפה אותה כדי שיהיה לו סימן שבה סיים.
בפרוס החג היה התורם בא לקופה הגדולה שלא היתה מכוסה
[הקופה השניה] וממנה היה מתחיל ותורם לקטנה אל"ף,
ומהגדולה השלישית לקטנה בי"ת ומהגדולה הראשונה לקטנה
גימ"ל. נמצא שמכל קופה גדולה היה תורם הן תרומה ראשונה
לקופה קטנה אל"ף והן תרומה שניה לקופה קטנה בי"ת והן תרומה
שלישית לקופה קטנה גימ"ל, וכל זה היה כדי לחלוק כבוד לכל
הקופות שמכולם לקחו באופן שוה.
מפרשת המשנה: וְלָמָּה הָיָה התורם מְחַפֶּה – מכסה את הקופות
הגדולות שתרם מהם, כדי שיהיה סימן מאיזה קופות כבר תרם,
ואם לא כן אנו חוששים שֶׁמָּא יִשְׁכַּח וֵיתָרוֹם פעם נוספת תרומה
ראשונה מִן הַדָּבָר הַתָּרוּם – מקופה שכבר תרמו ממנה תרומה
ראשונה.
דנה המשנה בסדר התרומה מן הלשכה אל תוך הקופות הגדולות
שהיתה נעשית בסוף חודש אדר, ועל אף שהמאחרים להביא את
שקליהם עד לאחר זמן זה הפסידו כי לא היו תורמים משקליהם
כלום, מכל מקום היו מפרסמים בזמן התרומה שגם הרחוקים
חייבים להביא שקליהם וכמו שמפרש והולך.
תָּרַם אֶת הקופה הגדולה הָרִאשׁוֹנָה, והיה אומר הרי זו הקופה
לְשֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ואנו מקריבים אותה לצרכי הציבור. והיה
תורם את הקופה הגדולה השניה וְאומר, הַשֵּׁנִיָּה לְשֵׁם בָּרִבִּים
הַמּוּקָּפִין לָהּ – הערים הסמוכות לארץ ישראל כגון עמון
ומואב, שהם היו מאחרים ומביאים בין פסח לעצרת. והיה
תורם את הקופה השלישית וְאומר, הַשְּׁלִישִׁית לְשֵׁם בָּבֶל וּלְשֵׁם
מָדַי וּלְשֵׁם

מְדִינוֹת הָרְחוֹקוֹת שהם היו מתאחרים ומביאים שקליהם בין עצרת לחג, ובכל אחד מהתרומות היה אומר שהוא תורם גם על כל ישראל, בין על מה שגבו ובין על מה שעתידים לגבות, ומה שהיו אומרים בכל קופה שהוא לשם מתנדבים אחרים היה רק כדי לחבב המצוה בעיניהם.

גמרא

שנינו במשנה: ״שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל וכו׳ היה נכנס ושקלו בין אצבעותיו וזרקו לפני התורם והתורם מתכוין ודחפו לתוך הקופה״. מבררת הגמרא מפני מה היו צריכים בית רבן גמליאל להקפיד ששקליהם יכנסו אל תוך הקופות. מקשה הגמרא: הרי לענין טבל, אֵילּוּ חָיְשִׁי כְּרֵיִים – ערימות תבואה של טבל, וְתָרֵם מֵאֶחָד מֵהֶן עַל חֲבֵירוֹ – ויתרום מערימה אחת שיעור תרומה עבור שתי הערימות כדי לפטור את שתיהן, שֶׁמָּא לֹא פָּטַר חֲבֵירוֹ – וכי לא יתוקנו שתי הערימות, ודאי שכן, ואם כן אף בתרומת הלשכה נאמר כן שהנלקח בקופות פוטר אף את השקלים שנשארו בלשכה ולכל התורמים יש חלק שווה בקרבנות, ומדוע היו צריכים בית רבן גמליאל לנהוג כפי שנהגו.

מתרצת הגמרא: אכן להלכה אין כל חילוק בין אלו שששקליהם נכנסו לקופות לבין אלו שנשארו בשיירי הלשכה, ומנהגם של בית רבן גמליאל היה רק מפני הַנָּחַת רוּחַ הִיא לָהֶם – שנחת רוח בעלמא יש להם בכך שזריזים הם במצוות, שֶׁלֹּא יְהֵא קָרְבָּן מִתְקָרֵב אֶלָּא מִשֶּׁלָּהֶן תְּחִלָּה – שקרבנות הציבור נקנים משקליהם ואינם נופלים לשיירי הלשכה.

הגמרא מביאה ברייתא הדנה במקרה שנתערבו המעות שבקופות עם המעות של שיירי הלשכה: תָּנֵי, שָׁמַט אֶת הַקַּמְטְלִיאוֹת – אם נשמטו כיסויי הקופות הגדולות ועל ידי כך נתערבו המעות שנתרמו בקופות עם המעות של שיירי הלשכה, נַעֲשׂוּ כּוּלָּן – כל המעות המעורבים שֵׁרַיִים, ואי אפשר לקנות בהם יותר קרבנות ציבור.

למדנו במשנה שהתרומה השלישית היתה לשם אנשי בבל ומדי ושאר המדינות הרחוקות שאיחרו לשלוח שקליהם עד בין עצרת לסוכות, והיה דינם כשאר המאחרים שלא היו תורמים משקליהם. הגמרא מביאה ברייתא המספרת שהם היו מוסיפים ושולחים בנדבה כהנה וכהנה ממתנת ידם: תָּנֵי – שנינו בברייתא, הכת הַשְּׁלִישִׁית שאחרה לשלוח את שקליה הָיְתָה עֲשִׁירָה שֶׁבְּכוּלָּן, שרבים מישראל היו גרים באותן המדינות הרחוקות והיה מגיע מהם שקלים הרבה, ומלבד זאת היו נוהגים שֶׁיִּחד עם משלוח שקלי חובותיהם הָיוּ מוסיפים בָּהּ אַסְטָרִיאוֹת שֶׁל זָהוּב – בגדים של זהב וְמטבעות דַּרְכּוֹנוֹת שֶׁל זָהוּב לנדבה לבית המקדש.

שנינו במשנה ׳תרם את הראשונה לשם ארץ ישראל והשניה לשם כרכים המוקפין לה והשלישית לשם בבל ולשם מדי ולשם מדינות הרחוקות׳. הגמרא מבארת שבכל פעם תרם גם עבור כל ישראל: תָּנֵי – שנינו בברייתא, תָּרַם אֶת הָרִאשׁוֹנָה ׳לְשֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּלְשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל׳, ומה שהדגיש את ארץ ישראל היה רק לכבודה של הארץ אולם תרומתו נעשתה בעבור כל ישראל, וכך גם תרומה שְׁנִיָּה היתה ׳לְשֵׁם כְּרָכִים הַמּוּקָפִים וּלְשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל׳, וְכך גם התרומה הַשְּׁלִישִׁית היתה ׳לְשֵׁם בָּבֶל וּמָדַי וּלְשֵׁם מְדִינוֹת הָרְחוֹקוֹת וּלְשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל׳, אלא שהדגישו אותם כדי לפרסם שאף הרחוקים חייבים.

שנינו במשנה, בשלשה פרקים בשנה היו תורמים את הלשכה מהקופות הגדולות אל הקופות הקטנות, הפעם ׳הראשונה׳ בפרוס הפסח והפעם ׳השניה׳ בפרוס העצרת והפעם ׳השלישית׳ בפרוס החג. הגמרא מביאה ברייתא המבארת שהיו תורמים בפעם השניה ובפעם השלישית אף על פי שעדיין נשארו מעות בקופות הקטנות מהתרומה הקודמת. אומרת הגמרא: תָּנֵי – שנינו בברייתא, מפרוס הפסח והלאה, נָטַל מִן הָרִאשׁוֹנָה – היו קונים את קרבנות הציבור ממה שתרמו בפעם הראשונה אל הקופות הקטנות. בפרוס העצרת היה תורם פעם שניה אל הקופות הקטנות, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִין יֵשׁ בקופות הקטנות ממה שתרם בָּרִאשׁוֹנָה, מכל מקום היה נוֹטֵל מִן הַשְּׁנִיָּה – תורם את התרומה השניה בפרוס העצרת. מפרוס העצרת ועד פרוס החג נָטַל מִן הַשְּׁנִיָּה – היו קונים את קרבנות הציבור ממה שתרמו בפעם השניה. אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִין יֵשׁ בַּקופות הקטנות ממה שתרם בפעם הַשְּׁנִיָּה, דין הוא שתורם פעם נוספת והוא נוֹטֵל מִן הַשְּׁלִישִׁית – תורם את התרומה השלישית בפרוס החג.

הברייתא ממשיכה לדון מה עשו בשנגמרו המעות: אם לאחר שתרמו בפעם השלישית בפרוס החג, שָׁלְמָה שְׁלִישִׁית – נגמרו המעות שתרמו לקופות הקטנות, אם משום שקנו הרבה קרבנות ואם משום שארע איזה אונס למעות והם אינם, ועדיין צריכים מעות לקניית קרבנות ציבור, חוֹזֵר הגזבר ולוקח לַשְּׁנִיָּה – את מה שנשאר בקופות הקטנות של התרומה השניה בפרוס העצרת. אם גם שָׁלְמָה שְׁנִיָּה – נגמרו המעות מהתרומה השניה ועדיין צריכים מעות כדי לקנות קרבנות, חוֹזֵר הגזבר ולוקח לָרִאשׁוֹנָה – את מה שנשאר בקופות הקטנות של התרומה הראשונה בפרוס הפסח. אם שָׁלְמוּ שָׁלְמָתָן – נגמרו כל המעות שבכל הקופות הקטנות, חוֹזֵר וְשׁוֹקֵל – מכריזים לציבור שיביאו שקלים פעם נוספת.

רבי מאיר חולק ב׳שלמו שלשתן׳: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, לא היו חוזרים ושוקלים, אלא היה חוֹזֵר לַשִּׁירַיִים – לוקח מאותם השקלים שנשארו בלשכה לאחר שתרמו את הקופות הגדולות, שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר מוֹעֲלִים בְּשִׁירַיִים גם לאחר שתרמו מהלשכה את הקופות הגדולות, כִּי שֶׁמָּא יְצַמְּרְכוּ לָהֶן בְּסוֹף באופן שיגמרו המעות שתרמו ויחזרו ויקחו מהם לצורך הקרבנות, אולם לאחר סוף השנה אף רבי מאיר מודה שהם יוצאים לחולין.

לפי שלמדנו במשנה לעיל (הלכה ב) שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום שנאמר ׳והייתם נקיים מה׳ ומישראל׳, מביאה הגמרא את הברייתא המפרשת מה מביא לידי נקיות ומה נקיות מביאה: וְכֵן הָיָה רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אוֹמֵר, זְרִיזוּת – אדם הזריז לראות את הנולד לשמור ולתקן את עצמו שלא יכשל בעבירה, מידה זו מְבִיאָה אותו לִידֵי נְקִיּוּת – שיהיה נקי מן החטא ולא יחשוב על דבר רע. נְקִיּוּת מְבִיאָה לִידֵי טָהֳרָה – שיהיה צח ומלובן היטב ועדיף הוא מנקי. טָהֳרָה מְבִיאָה לִידֵי קְדוּשָּׁה – שפורש אף מדברים המותרים ומקדש עצמו בכך שמחמיר על עצמו. קְדוּשָּׁה מְבִיאָה לִידֵי עֲנָוָה – שנעשה בעיני עצמו שפל ונבזה וכל מה שיעשו לו יעביר על מידותיו ומכסה סוד. עֲנָוָה מְבִיאָה לִידֵי שנקניע לו מידה זו של יִרְאַת חֵטְא, ומכאן ואילך הקדוש ברוך הוא משמרו שלא יארע לצדיק כל און. יִרְאַת חֵטְא, מְבִיאָה לִידֵי שיזכה למדרגה הגבוהה של חֲסִידוּת – להתחסד עם קונו ושלא יבוש מהמלעיגים עליו. חֲסִידוּת מְבִיאָה לִידֵי רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ – שתשרה עליו שכינה. רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ מְבִיאָה לִידֵי תְּחִיַּית הַמֵּתִים, כדאיתא (פסחים סח.) בתפילתו. תְּחִיַּת הַמֵּתִים מְבִיאָה לִידֵי אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב, שהוא מקדים לבוא לפני תחיית המתים ונמצא שהיא גורמת לו לבוא.

מביאה הגמרא את מקור דברי רבי פנחס בן יאיר מן הפסוקים: ׳זְרִיזוּת מְבִיאָה לִידֵי נְקִיּוּת׳ דִּכְתִיב (ויקרא טז ב) ׳וְכִלָּה מְכַפֵּר׳, ולשון ׳וְכִלָּה׳ משמעו שמזדרז וממהר, ואם עשה כן הרי זוכה לכפרה שהיא לשון נקיות. ׳נְקִיּוּת מְבִיאָה לִידֵי טָהֳרָה׳ דִּכְתִיב (ויקרא יב ח) ׳וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה׳, הרי שכפרה שהיא לשון נקיות מביאה את הטהרה. ׳טָהֳרָה מְבִיאָה לִידֵי קְדוּשָּׁה׳ דִּכְתִיב (שם טז יט) ׳וְטִהֲרוֹ וְקִדְּשׁוֹ׳, הרי שהטהרה מביאה את הקדושה. ׳קְדוּשָּׁה מְבִיאָה לִידֵי עֲנָוָה׳ דִּכְתִיב (ישעיה נז טו) ׳כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכֹּן וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ׳, שהקדוש ברוך הוא שוכן עם מי שמקדש עצמו ומתרומם מן העבירות וסופו להכיר בפחיתות ענייני העולם ולהיות עניו ושפל רוח. ׳עֲנָוָה מְבִיאָה לִידֵי יִרְאַת חֵטְא׳ דִּכְתִיב (משלי כב ד) ׳עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת ה׳׳, הרי שהענוה מביאה את יראת ה׳. ׳יִרְאַת חֵטְא מְבִיאָה לִידֵי חֲסִידוּת׳ דִּכְתִיב (תהלים קג יז) ׳וְחֶסֶד ה׳ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יְרֵאָיו׳, הרי שהיראים זוכים לחסידות. ׳חֲסִידוּת מְבִיאָה לִידֵי רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ׳ דִּכְתִיב (תהלים פט

המשך בעמוד קכ

כ) 'אָז דִּבְּרָתָ בְחָזוֹן לַחֲסִידֶיךָ', משום שהם במדרגת החסידות זוכים
הם שידברו עמם בחזון וברוח הקודש. 'רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבִיאָה לִידֵי
תְּחִיַּית הַמֵּתִים' דִּכְתִיב (יחזקאל לז יד) 'וְנָתַתִּי רוּחִי בָּכֶם וְחִיִּיתֶם', שעל
ידי רוח הקודש בא לתחיית המתים. 'תְּחִיַּית הַמֵּתִים מְבִיאָה לִידֵי
אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב' דִּכְתִיב (מלאכי ג כג) 'הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֵלִיָּה
הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא', ומכיון שהוא בא לפני יום
זה נמצא שהוא מביא לאליהו הנביא זכור לטוב.
אגב שהביאה הגמרא ברייתא העוסקת בענין דרך האדם להגיע
לשלימות, מביאה הגמרא ברייתא נוספת בענין זה: תָּנָא בְּשֵׁם רַבִּי
מֵאִיר (אוֹמֵר), כָּל מִי שֶׁמְּקוּם מגוריו הַקָּבוּעַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שנדרש
עליו (כתובות קיא.) את הפסוק (ישעיה מב ה) 'רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן
נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ' שכל המהלך ארבע אמות
בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העולם הבא, ועוד תניא בספרי
'שקולה ישיבת ארץ ישראל ככל מצוותיה של תורה', וְהוּא מְדַבֵּר
בְּלָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ ואינו משנה את לשונו לשפת האומות, וְאוֹכֵל
פֵּירוֹתָיו אפילו חולין שבהם בְּטָהֳרָה, וְקוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בַּבּוֹקֶר
וּבָעֶרֶב, שנדרש עליו (מנחות צט:) שהוא מקיים בזה מקרא שכתוב
(יהושע א ח) 'לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה'
וסיפא דקרא הוא 'כִּי אָז תַּצְלִיחַ אֶת דַּרְכֶּךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל', וְהָא מְבוּשָׁר
שֶׁבֶּן עוֹלָם הַבָּא הוּא על ידי כך שמתוקן הוא בשלימות.

הדרן עלך פרק בשלשה פרקים

פרק רביעי - התרומה

הלכה א - משנה המשנה מבארת מה היו קונים עם המעות
שנתרמו. מבררת המשנה: הַתְּרוּמָה
שנתרמה מן הלשכה אל הקופות הגדולות ומשם העבירום אל
הקופות הקטנות, מָה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ – על מה היו מוציאים את
אותם המעות. מבארת המשנה: היו לוֹקְחִין בָּהּ – קונים בזה את
קרבנות הַתְּמִידִין שהיו מקריבים בכל יום אחד בבוקר ואחד בן
הערביים, וְאֶת קרבנות הַמּוּסָפִין שהיו מקריבים בשבתות
ובמועדים ובראשי חדשים, וְאֶת יֵין נְסָכֵיהֶם שהיה קרב עמהם. וכן
את מנחת הָעֹמֶר שהיו מביאים מן השעורים ביום ששה עשר
בניסן, וְאֶת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שהיו מביאים מן החיטים בחג השבועות,
וְאֶת לֶחֶם הַפָּנִים – שתים עשרה החלות שהיו נותנים על השולחן
בכל שבת, ובכלל שתי הלחם ולחם הפנים אף שכר האומנים
העושים במלאכה, וְכן היו מביאים מהם את כָּל קָרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר
וכגון כבשי העצרת הבאים עם הלחם, וקטורת ומלח ועצים.
ספיחי שביעית הם התבואה הגדלה מאליה ממה שנשר בקציר של
השנה הששית. מכיון ששנת השמיטה אסורה בעבודת קרקע, היו
משתמשים בספיחי השעורה לצורך העומר ובספיחי החיטה
לצורך שתי הלחם. ומכיון שכל השדות הם הפקר, היו בית דין
מעמידים שומרים במקום מסוים בארץ יהודה על הספיחים
הגדלים שם, כדי שיודיעו להעוברים ושבים שספיחים אלו
מיועדים לצרכי המקדש ולא יבואו ליקח מהם, וגם בכדי שיסלקו
בהמה חיה ועוף שלא יאכלו מהספיחים. אומרת המשנה: שׁוֹמְרֵי
סְפִיחִין בַּשְּׁבִיעִית היו נוֹטְלִין שָׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, כיון שצורך
הקרבן הרי הוא בקרבן והרי זה כאילו קנו את התבואה במעות
אלו ששילמו לשומרים.
המשנה מביאה מחלוקת האם יכלו השומרים של הספיחים
לשמור בחינם: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף הֲרוֹצֶה מִתְנַדֵּב שׁוֹמֵר חִנָּם – אם
התנדב השומר לשמור על הספיחים בחינם ונמצא שכל הספיחים
שלו הם שהרי היו הפקר והוא קנה אותם בשמירתו, יכול השומר
למוסרם יפה יפה לצורך הציבור ויהא מותר להקריבם. חכמים
חולקים וסוברים שיש לחשוש שמא השומר לא ימסור לציבור
בנתינה גמורה ונמצא שהם אינם כשרים לקרבן ציבור, ולכן אָמְרוּ
לוֹ חכמים לרבי יוסי, הרי אַף אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאֵין העומר ושתי הלחם
בָּאִין אֶלָּא